

УДК 657.6:336.7:631.1

Дерев'янюк Світлана Іванівна

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри обліку та оподаткування
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
ORCID: 0000-0001-8576-0276

Шевчук Катерина Віталіївна

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри обліку та оподаткування
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
ORCID: 0000-0002-9284-0343

Кузик Наталія Петрівна

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри обліку та оподаткування
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
ORCID: 0000-0001-5042-8759

<https://doi.org/10.25313/3083-7782-2026-5-9>

ВНУТРІШНІЙ АУДИТ ЛІЗИНГОВИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ВОЄННОЇ ЕКОНОМІКИ

Анотація. Вступ. Зростання ролі лізингових механізмів у фінансуванні оновлення матеріально-технічної бази аграрних підприємств супроводжується посиленням фінансових та операційних ризиків в умовах воєнної економіки. Порушення платіжної дисципліни, зниження ліквідності, загроза втрати або пошкодження активів, а також недостатнє страхове покриття змушують переглянути підходи до внутрішнього аудиту лізингових зобов'язань.

Мета. Розроблення й апробація інструментарію внутрішнього аудиту лізингових зобов'язань аграрних підприємств, орієнтованого на підвищення ефективності управління ризиками та забезпечення фінансової стійкості в умовах воєнної економічної нестабільності.

Матеріали і методи. Дослідження ґрунтується на аналізі нормативно-правових актів, положень національних і міжнародних стандартів бухгалтерського обліку та внутрішнього аудиту, а також первинних документів і фінансової звітності підприємств. У роботі застосовано методи аналізу й синтезу, системний та порівняльний підходи, а також специфічні методики документальної перевірки й аналітичних процедур.

Результати. У процесі дослідження розроблено комплексну систему нормативного й організаційного забезпечення внутрішнього аудиту лізингових зобов'язань, що ґрунтується на вимогах національних і міжнародних стандартів. Запропоновано систему робочих документів внутрішнього аудитора, що впорядковує етапи перевірки та гарантує відтворюваність результатів аудиторських процедур. Розроблено й апробовано пакет робочих документів, що регламентують аналіз договірних умов, перевірку платіжної дисципліни, оцінку страхового покриття та аналітичну оцінку фінансового навантаження. Результати апробації підтвердили поширеність типових ризиків, пов'язаних із несвоєчасним виконанням зобов'язань, недостатнім рівнем страхового захисту, а також надмірного фінансового навантаження на підприємство. Сукупний вплив цих чинників знижує його платоспроможність та стійкість до зовнішніх шоків.

Перспективи. Подальші дослідження доцільно зосередити на цифровізації інструментарію внутрішнього аудиту, удосконаленні методів оцінювання воєнних ризиків та впровадженні аналітичних моделей прогнозування фінансової стійкості аграрних підприємств.

Ключові слова: ризик-менеджмент, контрольні процедури, платоспроможність, страхові механізми, фінансове навантаження, внутрішній аудит, лізингові зобов'язання.

Постановка проблеми. Функціонування аграрних підприємств України характеризується високим рівнем невизначеності, спричиненої воєнними діями, трансформацією економічного середовища та обмеженим доступом до фінансових ресурсів. За таких обставин лізингові механізми є одним з основних інструментів оновлення матеріально-технічної бази, забезпечуючи можливість використання

Copyright © The Author(s).

This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)

сучасної техніки без надмірного одноразового навантаження на фінансові ресурси підприємства [1, с. 118]. Водночас залучення лізингу формує довгострокові зобов'язання, ризикованість яких зростає в умовах нестабільності. Посилення фінансових і операційних загроз — зокрема порушення платіжної дисципліни, коливання доходності, логістичні обмеження та ризики втрати або пошкодження активів — зумовлює необхідність удосконалення системи внутрішнього контролю та аудиту [2, с. 38]. Обмеженість традиційних підходів до перевірки лізингових операцій в умовах воєнної економіки вимагає переходу до ризикоорієнтованої моделі. Основними напрямками її реалізації є розширення аналітичного інструментарію та оптимізація документального супроводу аудиторських процедур. Особливої актуальності набуває формування цілісної системи внутрішнього аудиту, що інтегрує вимоги нормативного регулювання, принципи Глобальних стандартів внутрішнього аудиту [3] та специфіку функціонування аграрного сектору. Її важливим елементом є розроблення інструментарію забезпечення комплексного оцінювання лізингових зобов'язань, що сприятиме своєчасному виявленню ризиків та формуванню обґрунтованих управлінських рішень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У наукових дослідженнях останніх років дедалі більше уваги приділяється управлінню ризиками, внутрішньому контролю та аудиту в аграрному секторі, що зумовлено зростанням економічної нестабільності. Роль внутрішнього аудиту як незалежного елементу системи корпоративного управління, що забезпечує оцінку ефективності контролю та ризик-менеджменту, розкриває у своєму дослідженні Дж. Шуєтт (J. Schuett) [4]. Водночас вплив воєнних чинників на функціонування аграрних підприємств і необхідність їхнього врахування в системі управління обґрунтовують М. Сітницький (M. Sitnicki) та ін. [5]. Значення управлінських функцій для забезпечення конкурентоспроможності підприємств і підтримання належного рівня контролю за фінансовими процесами висвітлює Ю. Перегуда. Науковець наголошує на пріоритетності контролю за ціноутворенням та виконанням контрактних умов як визначальних чинників результативності підприємства [6; 7]. Питання вдосконалення аудиту активів через розширення критеріїв оцінювання ефективності та посилення ризикоорієнтованого підходу відображають С. Левицька (S. Levytska) зі співавт. [8]. Взаємозв'язок між ефективністю системи обліку й контролю та здатністю підприємств виконувати фінансові зобов'язання під час воєнного стану розглядають Н. Потривяєва (N. Potryvaieva) та ін. [9]. Важливість внутрішніх контрольних процедур для забезпечення збереження активів і фінансової стійкості підприємства обґрунтовують О. Лега та співавт. [2]. Адаптацію аграрного виробництва до воєнних та кліматичних викликів із застосуванням інноваційних технологій розглядають Г. Заволодько (H. Zavolodko) та С. Митрофанов (S. Mytrofanov) [10]. Окремі аспекти адаптації управлінських процесів і підвищення ефективності використання ресурсів за умови обмеженості трудових ресурсів досліджує В. Ольховський (V. Olkhovskiy) [11]. Методичні підходи до оцінювання системи внутрішнього контролю під час аудиту лізингових операцій та їхнє значення для підвищення його якості обґрунтовують у спільній роботі А. Любенко та Т. Хомуляк [1]. Попри значний науковий доробок у сфері внутрішнього аудиту, управління ризиками та функціонування аграрних підприємств, наявні дослідження здебільшого зосереджені на окремих аспектах контролю, обліку або стратегічного розвитку. Водночас питання внутрішнього аудиту саме лізингових зобов'язань, з урахуванням їхньої специфіки та впливу воєнних ризиків, залишаються недостатньо вивченими. Наявні підходи не забезпечують комплексного поєднання договірного аналізу, контролю платіжної дисципліни, оцінки страхового покриття та визначення фінансового навантаження в єдиній методичній площині.

Окремого уточнення потребує інструментарій документального забезпечення внутрішнього аудиту. Зокрема йдеться про розроблення системи робочих документів, що гарантують відтворюваність аудиторських процедур та їхню спрямованість на виявлення ризиків. Недостатньо розкритими залишаються питання адаптації внутрішнього аудиту до умов воєнної економіки, особливо в контексті контролю за збереженням активів і виконанням довгострокових фінансових зобов'язань.

Метою статті є розвиток методичних підходів до внутрішнього аудиту лізингових зобов'язань аграрних підприємств шляхом розроблення й апробації інструментарію, орієнтованого на комплексне оцінювання ризиків, забезпечення перевірності облікової інформації та підвищення фінансової стійкості в умовах воєнної економіки.

Матеріали і методи дослідження. Джерельну базу дослідження сформовано на основі нормативно-правових актів у сфері фінансового лізингу, бухгалтерського обліку та аудиту, зокрема положень НП(С)БО 14 «Оренда» [12], МСФЗ 16 «Оренда» [13] та Глобальних стандартів внутрішнього аудиту (ПА, 2024) [3], а також внутрішніх документів підприємств, первинних облікових даних і фінансової звітності.

Методологічну основу становлять системний та процесний підходи, що дають змогу розглядати лізингові зобов'язання як елемент системи управління ризиками та внутрішнього контролю підприємства. У дослідженні застосовано комплекс наукових методів: аналізу та синтезу (для систематизації нормативного забезпечення); порівняльного аналізу (для зіставлення підходів до обліку лізингових операцій); документальної перевірки (для вивчення умов договорів, платіжних і страхових документів); аналітичних процедур (для оцінювання фінансового навантаження). Для апробації запропонованого інструментарію застосовано метод моделювання на основі умовного підприємства аграрного сектору. Це дало змогу відтворити типові ситуації

здійснення лізингових операцій та оцінити ефективність розроблених робочих документів внутрішнього аудитора. Отримані результати було узагальнено із застосуванням методів логічного аналізу та інтерпретації, що забезпечило формування практичних рекомендацій щодо вдосконалення внутрішнього аудиту лізингових зобов'язань. Це уможливило всебічне дослідження об'єкта, формування обґрунтованих висновків та розроблення інструментарію, придатного для практичного використання в діяльності аграрних підприємств.

Виклад основного матеріалу. Фінансовий лізинг в аграрних підприємствах формує складну систему договірних, фінансових та облікових відносин, що потребують належного контролю та узгодженості між учасниками таких операцій. Під час воєнних дій ці відносини ускладнюються додатковими ризиками, пов'язаними з можливістю порушення платіжних зобов'язань, втрати або пошкодження майна, а також зміною фінансових результатів діяльності підприємств. За таких обставин лізингові операції набувають подвійного характеру, поєднуючи інвестиційні можливості з підвищеним рівнем фінансової відповідальності.

У такому середовищі внутрішній аудит лізингових зобов'язань не обмежується перевіркою правильності відображення операцій у бухгалтерському обліку, а передбачає комплексний аналіз умов договорів, стану розрахунків, рівня фінансового навантаження та наявності механізмів захисту активів. Це дає змогу своєчасно виявляти відхилення у виконанні зобов'язань та оцінити їхній вплив на фінансовий стан підприємства.

Значущість внутрішнього аудиту посилюється необхідністю контролювати дотримання умов лізингових договорів, своєчасність платежів та наявність страхового покриття. В умовах воєнних ризиків саме ці аспекти є визначальними для збереження активів. Водночас ефективність таких перевірок залежить від чіткого нормативного регулювання, яке визначає правові засади лізингових операцій, порядок їхнього облікового відображення та вимоги до організації контролю (табл. 1).

Таблиця 1

Нормативне забезпечення внутрішнього аудиту лізингових зобов'язань аграрних підприємств в умовах воєнної економіки

Джерело нормативного регулювання	Напрямок застосування в аудиті лізингових зобов'язань
Закон України «Про фінансовий лізинг» № 1201-IX	Основний акт для визначення сутності фінансового лізингу, сторін договору, прав та обов'язків лізингодавця і лізингодержувача
Цивільний кодекс України	Регулює договірні відносини, наймання, оренду, відповідальність сторін, виконання зобов'язань і наслідки їхнього порушення
Податковий кодекс України	Важливий для податкового трактування фінансового лізингу, ПДВ, податкових різниць і витрат за лізинговими платежами
Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» № 996-XIV	Визначає загальні вимоги до обліку, первинних документів, фінансової звітності та відповідальності за перевіреність інформації
НП(С)БО 14 «Оренда»	Необхідне для підприємств, які ведуть облік за національними стандартами: класифікація оренди, визнання активів і зобов'язань, відображення платежів
МСФЗ 16 «Оренда»	Основне джерело для підприємств, що звітують за МСФЗ: визнання активу з права користування та лізингового зобов'язання
Закон України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність» № 2258-VIII	Дає правову основу аудиторської діяльності, вимог до якості аудиту, професійної відповідальності та незалежності аудитора
Глобальні стандарти внутрішнього аудиту ІА 2024	Методична основа для внутрішнього аудиту: ризикоорієнтований підхід, внутрішній контроль, оцінка управління ризиками, документування аудиторських процедур
Постанова КМУ № 388 від 09.04.2024 про воєнні та політичні ризики	Дає нормативну основу для аналізу страхування воєнних ризиків, пошкодження або втрати майна, що особливо важливо для лізингової техніки аграрних підприємств

Джерело: укладено авторами за [3; 12–19]

Отже, нормативне забезпечення внутрішнього аудиту лізингових зобов'язань аграрних підприємств є комплексним, оскільки поєднує договірне, податкове, облікове та аудиторське регулювання. Закон України «Про фінансовий лізинг» [14] визначає правове поле лізингових операцій, а стандарти НП(С)БО 14 [12] та МСФЗ 16 [13] формують методичну основу їхнього облікового відображення. У воєнний період особливого значення набуває перевірка страхування, оцінка ризику втрати або пошкодження техніки, а також контроль виконання графіків лізингових платежів. Таким чином, внутрішній аудит має орієнтуватися не лише на правильність обліку, а й на оцінку фінансової стійкості, договірної дисципліни та захищеності активів підприємства.

Внутрішній аудит лізингових зобов'язань аграрних підприємств ґрунтується не лише на зовнішньому нормативному регулюванні, а й на системі внутрішніх документів, які визначають порядок управління ризиками, контролю та аудиторських процедур. Вона охоплює положення про внутрішній аудит, політики управління ризиками, регламенти фінансового контролю, антикорупційні політики, процедури комплаєнсу та внутрішні стандарти аудиту.

Особливого значення ці документи набувають в умовах воєнної економіки, коли зростає рівень невизначеності, операційних ризиків та загроз втрати активів, зокрема об'єктів лізингу. За таких умов внутрішні регламенти мають бути адаптовані до нових викликів, зокрема передбачати процедури оцінювання воєнних ризиків, перевірки страхування активів, контролю платоспроможності підприємства та виконання договірних зобов'язань.

Ефективна організація внутрішнього аудиту ґрунтується на застосуванні моделі трьох ліній, розробленої Інститутом внутрішніх аудиторів (ІА) [3]. Це забезпечує комплексний підхід до управління ризиками, зокрема ризиками лізингових операцій.

У межах першої лінії керівництво підприємства та власники бізнес-процесів несуть відповідальність за ідентифікацію, оцінку та управління ризиками, пов'язаними з виконанням лізингових договорів. На цьому рівні формуються внутрішні політики, забезпечується контроль за дотриманням умов договорів фінансового лізингу, своєчасністю здійснення лізингових платежів та ефективністю використання об'єктів лізингу, що в умовах воєнної економічної нестабільності набуває важливого значення [1, с. 120].

Друга лінія представлена функціями управління ризиками та комплаєнсу, які забезпечують методичну підтримку, моніторинг ризиків та контроль за відповідністю діяльності підприємства як внутрішнім регламентам, так і зовнішнім нормативним вимогам. У контексті лізингових операцій ця лінія виконує функцію координації та контролю, зокрема шляхом оцінювання фінансових ризиків, перевірки дотримання умов договорів, а також контролю за наявністю та достатністю страхового покриття [1, с. 121]. В умовах воєнної економіки це передбачає обов'язковий аналіз ризиків втрати або пошкодження об'єктів лізингу та адекватності страхового захисту.

Третя лінія захисту представлена внутрішнім аудитом, що забезпечує незалежне оцінювання ефективності функціонування системи внутрішнього контролю та управління ризиками. Внутрішні аудитори здійснюють перевірку точності обліку лізингових зобов'язань, коректності їхнього відображення у фінансовій звітності відповідно до вимог НП(С)БО 14 або МСФЗ 16, а також оцінюють ефективність заходів щодо мінімізації ризиків, зокрема втрати, пошкодження або неефективного використання лізингового майна.

Система внутрішніх документів підприємства: положення про внутрішній аудит, політика управління ризиками, регламенти внутрішнього контролю та процедури комплаєнсу — формує організаційну основу реалізації зазначених функцій та сприяє інтеграції процесів управління ризиками, контролю та аудиту. В умовах воєнної економіки така система повинна бути адаптивною, орієнтованою на своєчасне виявлення відхилень, підтримання безперервності діяльності та забезпечення фінансової стійкості підприємства [2].

Важливим елементом функціонування внутрішнього аудиту є належне документування результатів аудиторських процедур, що відповідає вимогам Глобальних стандартів внутрішнього аудиту, зокрема Стандарту 14.6. [3]. Внутрішні аудитори мають забезпечити документальне підтвердження всіх етапів аудиту, зокрема: фіксацію зібраної інформації, опис проведених аналітичних процедур, результати оцінювання ризиків та обґрунтування сформульованих висновків. Робоча документація має бути оформлена таким чином, щоб інша компетентна особа могла відтворити виконані процедури та дійти аналогічних висновків. Для аудиту лізингових зобов'язань це реалізується через систему робочих документів, що фіксують алгоритм, джерельну базу та результати перевірки (табл. 2).

Запропонована система робочих документів внутрішнього аудитора забезпечує поетапне охоплення всіх аспектів перевірки лізингових зобов'язань — від планування аудиту до моніторингу виконання рекомендацій. Її структурування за кодами дає змогу впорядкувати процес документування, забезпечити відстежуваність аудиторських процедур та відповідність вимогам Глобальних стандартів внутрішнього аудиту.

Кожний робочий документ виконує окрему функцію в межах аудиторського завдання: від ідентифікації ризиків і перевірки договірних умов до аналізу фінансового стану підприємства та ефективності внутрішнього контролю. В умовах воєнної економіки така система набуває додаткової значущості, оскільки дає змогу не лише фіксувати порушення, а й оцінювати рівень його стійкості до зовнішніх ризиків, зокрема пов'язаних із втрагою або пошкодженням об'єктів лізингу.

Для апробації методики відібрано основні робочі документи, що забезпечують комплексний аналіз лізингових зобов'язань, а саме:

- аналіз договору фінансового лізингу;
- тестування лізингових платежів;
- перевірка страхового покриття;
- аналітичний аналіз фінансового навантаження.

Таблиця 2

Система робочих документів внутрішнього аудитора під час перевірки лізингових зобов'язань

Код WP	Робочий документ	Мета та зміст	Аудиторські процедури	Джерела інформації
WP-01	План внутрішнього аудиту	Визначення цілей, обсягу, періоду та основних ризиків аудиту лізингових операцій	Аналіз діяльності, ідентифікація ризиків, визначення сутності	Внутрішні політики, звітність
WP-02	Аналіз договору фінансового лізингу	Оцінювання умов договору, ідентифікація ризиків і зобов'язань	Аналіз істотних умов (строк, сума, права власності, санкції)	Договір, додатки
WP-03	Тестування лізингових платежів	Перевірка своєчасності й повноти розрахунків	Зіставлення графіка з фактичними платежами	Платіжні доручення, виписки
WP-04	Перевірка страхування	Оцінювання страхового захисту об'єкта лізингу	Аналіз договору страхування, перевірка покриття ризиків	Договір страхування
WP-05	Перевірка бухгалтерського обліку	Оцінювання правильності відображення операцій	Перевірка проводок, кореспонденції рахунків	Журнал № 4, баланс
WP-06	Інвентаризація лізингового активу	Підтвердження наявності та стану активу	Фізична перевірка, зіставлення з обліком	ОЗ-1, ОЗ-6
WP-07	Аналітичні процедури	Оцінювання фінансового навантаження та ризиків	Розрахунок коефіцієнтів, аналіз динаміки	Фінансова звітність
WP-08	Узагальнення результатів аудиту	Формування висновків щодо ефективності контролю	Систематизація порушень і відхилень	Усі WP
WP-09	Моніторинг виконання рекомендацій	Контроль усунення виявлених недоліків	Перевірка статусу виконання заходів	Внутрішні звіти

Джерело: укладено авторами

Для апробації запропонованого інструментарію внутрішнього аудиту лізингових зобов'язань здійснено перевірку діяльності умовного аграрного підприємства ТОВ «АгроФарм-Плюс», яке застосовує механізм фінансового лізингу для оновлення машинно-тракторного парку.

Об'єктом дослідження є договір фінансового лізингу сільськогосподарської техніки (трактор John Deere 8R 340, 2023 р.в., заводський № 1RW8R340CPD045678), укладений між ТОВ «АгроФарм-Плюс» (лізингодержувач) та ТОВ «АгроЛізинг Україна» (лізингодавець).

Згідно з угодою № FL-0423/21 від 15.03.2023 р. вартість об'єкта становить 2 400 000 грн (з ПДВ). Умови фінансування передбачають авансовий внесок у розмірі 400 000 грн та надання лізингового кредиту в сумі 2 000 000 грн терміном на 60 місяців (до 15.03.2028 р.). Графік передбачає щомісячні платежі по 52 000 грн та символічну викупну вартість (1 грн) після закінчення строку договору.

Для оцінювання відповідності умов договору вимогам фінансового лізингу та виявлення потенційних ризиків сформовано робочий документ внутрішнього аудитора, що дає змогу систематизувати параметри договору та надати їхній аналітичний аналіз (табл. 3).

Аналіз умов договору фінансового лізингу засвідчує його відповідність критеріям, визначеним НП(С) БО 14, щодо передачі орендарю основних ризиків і вигод, пов'язаних із використанням активу. На користь цього свідчить той факт, що строк дії угоди охоплює більшу частину терміну корисного використання об'єкта, а символічна викупна вартість (1 грн) фактично гарантує перехід права власності до лізингодержувача після виконання зобов'язань за договором. Встановлено, що загальна сума лізингових платежів перевищує первісну вартість об'єкта на 720 000 грн, що формує додаткове фінансове навантаження на підприємство на рівні 30%. Крім цього, передбачені договором штрафні санкції у розмірі 0,5% за кожен день прострочення значно підвищують ризик збільшення витрат у разі порушення платіжної дисципліни. Особливу увагу привертають умови дострокового розірвання договору, які передбачають необхідність відшкодування залишкової суми зобов'язань, що створює додаткові фінансові ризики за умов нестабільності господарської діяльності, характерної для воєнного періоду.

З урахуванням виявлених умов договору, що формують підвищене фінансове навантаження та ризик додаткових витрат, подальша перевірка спрямовується на оцінювання фактичного виконання платіжних зобов'язань і дотримання встановленого графіка розрахунків (табл. 4).

Результати тестування лізингових платежів підтверджують наявність відхилень у дотриманні графіка розрахунків, що проявляється в частковому виконанні зобов'язань у березні та їхньому невиконанні у квітні 2024 року. Така ситуація призвела до формування простроченої заборгованості та виникнення додаткових

Таблиця 3

Робочий документ WP-02 «Аналіз договору фінансового лізингу»

Показник	Значення	Оцінка
Номер і дата договору	№ FL-0423/21 від 15.03.2023	Оформлено відповідно до вимог
Об'єкт лізингу	John Deere 8R 340, № 1RW8R340CPD045678	Ідентифіковано
Первісна вартість	2 400 000 грн	Відповідає ринковому рівню
Авансовий платіж	400 000 грн (16,7%)	У межах стандартної практики
Строк договору	60 міс.	Відповідає критеріям фінансового лізингу
Строк корисного використання	8 років	Строк лізингу становить 75%
Викупна вартість	1 грн	Підтверджує передачу права власності
Загальна сума платежів	3 120 000 грн	Перевищує первісну вартість
Переплата	720 000 грн	30% від вартості
Відсотковий складник (орієнтовно)	≈ 14% річних	Відповідає ринковим умовам
Штрафні санкції	0,5% за день прострочення	Високий рівень фінансового ризику
Умови дострокового розірвання	Відшкодування залишку зобов'язань	Підвищений ризик для підприємства

Джерело: укладено авторами

фінансових витрат. Відповідно до умов договору, застосування штрафних санкцій у розмірі 0,5% за кожен день прострочення зумовило нарахування 1 650 грн за березень та 7 800 грн за квітень, що разом становить 9 450 грн. Наявність зазначених витрат відображає чутливість підприємства до порушень платіжної дисципліни та посилює потребу в контролі за виконанням зобов'язань.

Ураховуючи фінансові наслідки несвоєчасних розрахунків, подальша перевірка спрямовується на оцінювання рівня захищеності об'єкта лізингу, зокрема через аналіз умов страхового покриття (табл. 5). Аналіз умов страхового покриття підтверджує його відповідність основним вимогам щодо захисту майна, проте відсутність урахування воєнних ризиків значно обмежує ефективність такого захисту. У разі настання подій, пов'язаних із бойовими діями, підприємство нестиме повні фінансові втрати, що підвищує рівень вразливості лізингових операцій та потребує врахування цього чинника під час оцінювання загального фінансового стану.

З урахуванням виявлених ризиків наступним етапом є оцінювання фінансового навантаження, сформованого лізинговими зобов'язаннями, та його впливу на платоспроможність підприємства (табл. 6).

Результати аналітичних процедур засвідчують відносно прийнятний рівень лізингового навантаження на підприємство. Водночас значення коефіцієнта покриття платежів наближається до критичної межі допустимого значення. Це засвідчує низький запас фінансової міцності та підвищену вразливість підприємства до можливого зниження доходів або непередбачуваного збільшення витрат. За умови воєнної економічної нестабільності це може призвести до погіршення платоспроможності та невиконання зобов'язань.

Таблиця 4

Робочий документ WP-03 «Тестування лізингових платежів»

Підприємство: ТОВ «АгроФарм-Плюс» Договір: № FL-0423/21 від 15.03.2023 р. Банк платника: АТ «Ощадбанк», МФО 300465 Банк отримувача: АТ КБ «ПриватБанк», МФО 305299 Період перевірки: січень — травень 2024 р. Джерела перевірки: банківські виписки АТ «Ощадбанк» за 01–05.2024 р., рахунки лізингодавця ТОВ «АгроЛізинг Україна».						
---	--	--	--	--	--	--

Дата платежу	№ платіжного доручення	Місяць	Плановий платіж, грн	Фактичний платіж, грн	Відхилення, грн	Прострочення, днів
15.01.2024	№ 128	Січень	52 000	52 000	0	0
15.02.2024	№ 214	Лютий	52 000	52 000	0	0
30.03.2024	№ 356	Березень	52 000	30 000	-22 000	15
–	–	Квітень	52 000	0	-52 000	30
10.05.2024	№ 487	Травень	52 000	60 000	+8 000	0

Джерело: укладено авторами

Таблиця 5

Робочий документ WP-04 «Перевірка страхування об'єкта лізингу»

Страховик: ПрАТ «Страхова компанія «Універсальна» Договір страхування: № АГ-7845/23 від 20.03.2023 р. Вигодонабувач: ТОВ «АгроЛізинг Україна»		
Показник	Значення	Оцінка аудитора
Об'єкт страхування	Трактор John Deere 8R 340	Відповідає договору
Страхова сума	2 400 000 грн	Повне покриття вартості
Страхові ризики	Пожежа, ДТП, крадіжка, стихійні явища	Достатні для стандартних умов
Воєнні ризики	Не передбачені	Істотний недолік
Річний страховий платіж	48 000 грн	2% від вартості
Строк дії поліса	20.03.2023–19.03.2024	Потребує пролонгації

Джерело: укладено авторами

Таблиця 6

Робочий документ WP-07 «Аналітичні процедури оцінювання фінансового навантаження»

Джерела: фінансова звітність ТОВ «АгроФарм-Плюс» за 2023 р.			
Показник	Розрахунок	Значення	Оцінка
Частка лізингових зобов'язань	2 000 000 / 5 200 000	0,38	Помірний рівень
Коефіцієнт покриття платежів	900 000 / 624 000	1,44	Близький до критичного
Рівень лізингового навантаження	624 000 / 6 200 000	10,1%	Допустимий
Коефіцієнт фінансової стійкості	3 000 000 / 5 200 000	0,58	Задовільний

Джерело: укладено авторами

Запропонований підхід до формування робочих документів внутрішнього аудитора комплексно охоплює всі аспекти лізингових операцій і дає змогу своєчасно виявляти й ідентифікувати ризики, що особливо важливо для аграрних підприємств в умовах воєнної економіки.

Висновки і перспективи подальших досліджень. За результатами систематизації нормативного забезпечення внутрішнього аудиту лізингових зобов'язань та результатів апробації запропонованого інструментарію сформовано цілісне науково обґрунтоване бачення організації аудиторського процесу в аграрних підприємствах в умовах воєнної економіки. Поєднання вимог законодавства, положень бухгалтерських стандартів і підходів Глобальних стандартів внутрішнього аудиту забезпечує належне методичне підґрунтя для аналізу лізингових операцій, а інтеграція моделі трьох ліній дає змогу узгодити функції управління ризиками, контролю та аудиту.

Створення системи робочих документів внутрішнього аудитора забезпечує логічну послідовність і прозорість аудиторських процедур, охоплюючи всі етапи перевірки — від аналізу умов договору фінансового лізингу до оцінки фінансового навантаження та контролю виконання зобов'язань. Таке структурування сприяє підвищенню якості аудиторських висновків, їхній відтворюваності та можливості використання для ухвалення управлінських рішень.

Застосування запропонованого підходу до організації внутрішнього аудиту лізингових зобов'язань дає змогу комплексно оцінювати стан розрахунків, своєчасно виявляти відхилення у виконанні договірних умов та підвищувати ефективність системи внутрішнього контролю. За сучасних умов такий інструментарій сприяє підвищенню рівня фінансово-економічної стійкості аграрних підприємств та їхній здатності адаптуватися до ризиків воєнної економіки.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з удосконаленням ризикоорієнтованих підходів до внутрішнього аудиту лізингових зобов'язань, зокрема через розроблення інтегрованих моделей оцінювання воєнних ризиків та впровадження аналітичних інструментів прогнозування платоспроможності аграрних підприємств.

ДОДАТКОВА ІНФОРМАЦІЯ

ВНЕСОК АВТОРІВ: Усі автори зробили внесок порівну.

ФІНАНСУВАННЯ: Автори не отримували фінансування для цього дослідження.

ЗАЯВА ПРО ДОСТУПНІСТЬ ДАНИХ: Не застосовується.

КОНФЛІКТ ІНТЕРЕСІВ: Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів.

Література

1. Любенко А., Хомуляк Т. Оцінка внутрішнього контролю при аудиті лізингових операцій. *Socio Economic Relations in the Digital Society*. 2020. № 1 37. С. 117–123. DOI: [https://doi.org/10.18371/2221-755x1\(37\)2020208370](https://doi.org/10.18371/2221-755x1(37)2020208370)
2. Лега О., Канцедал Н., Пешков А. Инвентаризация как инструмент обеспечения финансовой устойчивости предприятия. *Підприємництво та інновації*. 2025. № 34. С. 37–44. DOI: <https://doi.org/10.32782/2415-3583/34.5>
3. Глобальні стандарти внутрішнього аудиту. *Інститут внутрішніх аудиторів*. 2024. URL: <https://www.theiia.org/globalassets/site/standards/editable-versions/global-internal-audit-standards-ukrainian.pdf> (дата звернення: 04.04.2026).
4. Schuett J. Frontier AI developers need an internal audit function. arXiv. 2023. arXiv:2305.17038. DOI: <https://doi.org/10.48550/arXiv.2305.17038>
5. Sitnicki M. W., Kurinskyi D., Pimenowa O., Wasilewski M., Wasilewska N. Strategic Formation of Agricultural Market Clusters in Ukraine: Emerging as a Global Player. *Sustainability*. 2024. Vol. 16, no. 21. P. 9430. DOI: <https://doi.org/10.3390/su16219430>
6. Перегуда Ю. А. Функції управління конкурентоспроможним розвитком економічної діяльності підприємств у тваринництві. *Формування та функціонування ринку органічної продукції аквакультури в умовах глобальних викликів: Збірник тез Міжнародного науково-практичного семінару 02 квітня 2024 року*. К. НУБіП України. 2024. С. 48.
7. Перегуда Ю. Регулювання конкурентоспроможності галузей аграрного сектору економіки за умов застосування інструментів цифрового маркетингу. *Економіка та управління бізнесом*. 2023. Т. 14. № 2. С. 33–45. DOI: [https://doi.org/10.31548/economics14\(2\).2023.033](https://doi.org/10.31548/economics14(2).2023.033)
8. Levytska S., Ostapiuk N., Tsiatkovska O., Resler M., Mykhalska O. State institution non financial asset audit strategy development. *Economics of Development*. 2024. Vol. 23, № 2. P. 57–68. DOI: <https://doi.org/10.57111/econ/2.2024.57>
9. Potryvaieva N., Dubinina M., Cheban Yu., Syrtseva S., Luhova O. Role of accounting and control system in taxation of agricultural enterprises under martial law. *Ukrainian Black Sea Region Agrarian Science*. 2025. Vol. 29, no. 2. P. 22–33. DOI: <https://doi.org/10.56407/bs.agrarian/2.2025.22>
10. Zavalodko H., Mytrofanov S. AI: restoring agricultural production amid war and climate challenges. *Collection of Scientific Papers Scientia*. 2025. P. 119–122. URL: <https://previous.scientia.report/index.php/archive/article/view/3199> (дата звернення: 26.03.2026).
11. Olkhovskiy V. Adaptation of precision agriculture systems to conditions of labor shortages in agriculture. *Актуальні питання економічних наук*. 2025. № 18. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.18137244>
12. Національне положення стандарт бухгалтерського обліку 14 «Оренда»: Наказ Міністерства фінансів України від 28.07.2000 № 181. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0487-00> (дата звернення: 04.04.2026).
13. International Financial Reporting Standard 16 Leases. *IFRS Foundation*. 2016. URL: <https://www.ifrs.org/issued-standards/list-of-standards/ifrs-16-leases> (дата звернення: 26.03.2026).
14. Про фінансовий лізинг: Закон України від 04.02.2021 № 1201 IX. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1201-20> (дата звернення: 04.04.2026).
15. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435 IV. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 04.04.2026).
16. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755 VI. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 04.04.2026).
17. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 № 996 XIV. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14> (дата звернення: 04.04.2026).
18. Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність: Закон України від 21.12.2017 № 2258 VIII. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2258-19> (дата звернення: 04.04.2026).
19. Про затвердження переліку воєнних та або політичних ризиків що покриваються Експортно кредитним агентством за договорами страхування перестраховання прямих інвестицій в Україну та Порядку та умов страхування перестраховання Експортно кредитним агентством прямих інвестицій в Україну від воєнних та або політичних ризиків: Постанова від 09.04.2024 № 388. *Кабінет Міністрів України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/388-2024-p> (дата звернення: 04.04.2026).

References

1. Liubenko, A., & Khomuliak, T. (2020). Otsinka vnutrishnoho kontroliu pry audyti lizynhovyykh operatsii [Assessment of internal control in the audit of leasing operations]. *Socio-Economic Relations in the Digital Society*, 1(37), 117–123. [https://doi.org/10.18371/2221-755x1\(37\)2020208370](https://doi.org/10.18371/2221-755x1(37)2020208370) [in Ukrainian].
2. Leha, O., Kantsedal, N., & Peshkov, A. (2025). Inventaryzatsiia yak instrument zabezpechennia finansovoi stiiikosti pidpriemstva [Inventory as a tool for ensuring the financial stability of an enterprise]. *Pidpriemnytstvo ta innovatsii*, (34), 37–44. <https://doi.org/10.32782/2415-3583/34.5> [in Ukrainian].
3. Institute of Internal Auditors. (2024). Hlobalni standarty vnutrishnoho audytu [Global internal audit standards]. Retrieved from <https://www.theiia.org/globalassets/site/standards/editable-versions/global-internal-audit-standards-ukrainian.pdf> [in Ukrainian].

4. Schuett, J. (2023). Frontier AI developers need an internal audit function. *arXiv*, arXiv:2305.17038. <https://doi.org/10.48550/arXiv.2305.17038>
5. Sitnicki, M. W., Kurinskyi, D., Pimenowa, O., Wasilewski, M., & Wasilewska, N. (2024). Strategic formation of agricultural market clusters in Ukraine: Emerging as a global player. *Sustainability*, 16(21), 9430. <https://doi.org/10.3390/su16219430>
6. Pehuda, Yu. A. (2024). Funktsii upravlinnia konkurentospromozhnym rozvytkom ekonomichnoi diialnosti pidpriemstv u tvarynnytstvi [Functions of management of competitive development of economic activity of enterprises in animal husbandry]. *Formuvannia ta funktsionuvannia rynku orhanichnoi produktsii akvakultury v umovakh hlobalnykh vyklykiv: zbirnyk tez Mizhnarodnoho nauково-praktychnoho seminaru* (April 2, 2024). Kyiv: NUBiP Ukrainy, 48 [in Ukrainian].
7. Pehuda, Yu. (2023). Rehuliuвання конкурентоспроможності haluzei ahrarynoho sektoru ekonomiky za umov zas-tosuvannia instrumentiv tsyfrovoho marketynhu [Regulation of competitiveness of agricultural sectors under the use of digital marketing tools]. *Ekonomika ta upravlinnia biznesom*, 14(2), 33–45. [https://doi.org/10.31548/economics14\(2\).2023.033](https://doi.org/10.31548/economics14(2).2023.033) [in Ukrainian].
8. Levytska, S., Ostapiuk, N., Tsiatkovska, O., Resler, M., & Mykhalska, O. (2024). State institution non-financial asset audit strategy development. *Economics of Development*, 23(2), 57–68. <https://doi.org/10.57111/econ/2.2024.57>
9. Potryvaieva, N., Dubinina, M., Cheban, Yu., Syrtseva, S., & Luhova, O. (2025). Role of accounting and control system in taxation of agricultural enterprises under martial law. *Ukrainian Black Sea Region Agrarian Science*, 29(2), 22–33. <https://doi.org/10.56407/bs.agrarian/2.2025.22>
10. Zavolodko, H., & Mytrofanov, S. (2025). AI: restoring agricultural production amid war and climate challenges. *Collection of Scientific Papers Scientia*, 119–122. Retrieved from <https://previous.scientia.report/index.php/archive/article/view/3199>
11. Olkhovsky, V. (2025). Adaptation of precision agriculture systems to conditions of labor shortages in agriculture. *Aktualni pytannia ekonomichnykh nauk*, (18). <https://doi.org/10.5281/zenodo.18137244>
12. Ministry of Finance of Ukraine. (2000). Natsionalne polozhennia standart bukhholderskoho obliku 14 “Orenda” [National Accounting Standard 14 “Leases”]. Nakaz vid 28.07.2000 № 181. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0487-00> [in Ukrainian].
13. IFRS Foundation. (2016). International Financial Reporting Standard 16 Leases. Retrieved from <https://www.ifrs.org/issued-standards/list-of-standards/ifrs-16-leases>
14. Law of Ukraine. (2021). Pro finansovyi lizynh vid 04.02.2021 № 1201 IX [On financial leasing]. *Verkhovna Rada Ukrainy*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1201-20> [in Ukrainian].
15. Civil Code of Ukraine. (2003). Tsyvilnyi kodeks Ukrainy vid 16.01.2003 № 435 IV [Civil Code of Ukraine]. *Verkhovna Rada Ukrainy*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> [in Ukrainian].
16. Tax Code of Ukraine. (2010). Podatkovyi kodeks Ukrainy vid 02.12.2010 № 2755 VI [Tax Code of Ukraine]. *Verkhovna Rada Ukrainy*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> [in Ukrainian].
17. Law of Ukraine. (1999). Pro bukhholderskyi oblik ta finansovu zvitnist v Ukraini vid 16.07.1999 № 996 XIV [On accounting and financial reporting in Ukraine]. *Verkhovna Rada Ukrainy*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14> [in Ukrainian].
18. Law of Ukraine. (2017). Pro audyt finansovoi zvitnosti ta audytorsku diialnist vid 21.12.2017 № 2258 VIII [On audit of financial statements and auditing activity]. *Verkhovna Rada Ukrainy*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2258-19> [in Ukrainian].
19. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2024). Pro zatverdzhennia pereliku voiennykh ta abo politychnykh ryzykiv shcho pokryvaiutsia Eksportno kredytnym ahentstvom za dohovoramy strakhuvannia perestrakhuvannia priamykh investytsii v Ukrainu ta Poriadku ta umov strakhuvannia perestrakhuvannia Eksportno kredytnym ahentstvom priamykh investytsii v Ukrainu vid voiennykh ta abo politychnykh ryzykiv vid 09.04.2024 № 388 [On approval of the list of war and/or political risks covered by the Export Credit Agency under insurance (reinsurance) contracts for direct investments in Ukraine, and the procedure and conditions for insurance (reinsurance) of direct investments in Ukraine against war and/or political risks]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/388-2024-п> [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 06.04.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 07.05.2026

Дата публікації: 14.05.2026

Derevianko Svitlana

*Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor
Department of Accounting and Taxation
National University of Life and
Environmental Sciences of Ukraine*

Shevchuk Kateryna

*Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor
Department of Accounting and Taxation
National University of Life and
Environmental Sciences of Ukraine*

Kuzyk Nataliia

*Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor
Department of Accounting and Taxation
National University of Life and
Environmental Sciences of Ukraine*

INTERNAL AUDIT OF LEASE LIABILITIES OF AGRICULTURAL ENTERPRISES UNDER WARTIME ECONOMY

Summary. Introduction. The expanding role of leasing mechanisms in financing the renewal of fixed assets of agricultural enterprises is accompanied by heightened financial and operational risks under wartime economic conditions. Disruptions in payment compliance, declining liquidity, threats of asset loss or damage, and inadequate insurance coverage necessitate a fundamental revision of approaches to the internal audit of leasing obligations.

Objective. To develop and validate an internal audit toolkit for leasing obligations of agricultural enterprises, aimed at improving risk management efficiency and ensuring financial stability under conditions of wartime economic instability.

Materials and Methods. The study is based on the analysis of regulatory acts, provisions of national and international accounting and internal auditing standards, and primary documents and financial statements of enterprises. Methods of analysis and synthesis, systemic and comparative approaches, as well as specific techniques of documentary verification and analytical procedures were employed.

Results. A comprehensive regulatory and organizational framework for the internal audit of leasing obligations was developed in accordance with the requirements of national and international standards. A system of internal auditor working documents was proposed to streamline verification stages and ensure the reproducibility of audit procedure results. A package of working documents was developed and validated, governing the analysis of contractual terms, verification of payment compliance, assessment of insurance coverage, and analytical evaluation of financial burden. Validation results confirmed the prevalence of typical risks associated with delayed fulfillment of obligations, insufficient insurance protection, and excessive financial burden on enterprises. The combined effect of these factors reduces enterprise solvency and resilience to external shocks.

Prospects. Further research should focus on the digitalization of internal audit tools, the improvement of wartime risk assessment methods, and the implementation of analytical models for forecasting the financial stability of agricultural enterprises.

Key words: risk management, control procedures, solvency, insurance mechanisms, financial burden, internal audit, lease liabilities.